

ՄԱՆԿԱՊԱՏՄԱՆԵԿԱՆ

ՀՈՐԻՉՈՆ

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ «ՀՈՐԻՉՈՆ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

Յունուար 2021

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ԱՄԱՆՈՐ

Հայերը ունեցած են տարեգլուխի տարբեր անուններ, որոնք կոչուած են՝ Կաղանդ, Նաուասարդ, Նոր տարի և այլ անուններով:

Ժամանակին, մեր նախնիները տարեգլուխը դիմաւորած են Մարտ 22-ին, գարնանային գիշերահաւասարի օրը:

Այդ օրը նաև բնութեան ծաղկելու օրն է:

Բոլոր գաւառներու մէջ Կաղանդը նշուած է մեծ տօնախմբութեամբ, տաճարներու մէջ կատարուած են տօնական ծէսեր և աստուածներուն զոհեր մատուցուած են:

Հայկական այլ տարեգլուխ էր Նաուասարդը: Նաուասարդը հայկական տոմարի ամիսներէն մէկն է, ունի 30 օր՝ Օգոստոս 11-էն մինչև Սեպտեմբեր 9:

Ըստ աւանդոյթին, Ք.Ա. 2492 թուականի Նաուասարդ 1-ին, այսինքն՝ Օգոստոս 11-ին, Հայկ Նահապետ պարտութեան մատնեց բռնակալ Բէլը և ազատութիւն պարգևեց հայերուն: Այդ ժամանակէն ի վեր հայերը սկսած են Նոր տարին տօնել Օգոստոս 11-ին:

Նաուասարդ, կը նշանակէ Նոր Տարի:

Նաւ=Նոր, սարդ=տարի, նաուասարդ=նոր տարի:

Նաուասարդի մեծ տօնին ներկայ կը գտնուէին՝ երկրի թագաւորն ու թագուհին, նշանաւոր մարդիկ, և հայկական բանակը: Ժողովուրդ կը հաւաքուէր Հայաստանի բոլոր գաւառներէն: Տօնախմբութիւնը կը տնէր մի քանի օր: Կը կազմակերպէին խաղեր, մրցոյթներ և կը պատրաստէին տարբեր կերակուրներ՝ հատիկեղէն, դափամա, չիր, ընկոյզ և այլն:

Սեղանի զարդը կը համարուէր տարեկացը, որուն մէջ պատրաստելու ընթացքին կը դրուէր «գուշակութեան» դրամը:

Հացը կը բաժնուէր 12 հաւասար մասերու, և ընտանիքի այն անդամին, որուն բաժին կ'իյնար դրամը, Նոր տարիին անոր յաջողութիւն կը սպասէր:

18րդ դարուն, երբ Սիմէոն Երևանցի կաթողիկոսը տոմարը փոխեց, հայերը սկսան Նոր Տարին նշել Յունուար մէկին:

Մինչև այսօր Նոր Տարին կը դիմաւորենք Յունուար մէկին, սակայն կան արարողութիւններ, որոնք հին ժամանակներէն մնացած են և մինչև այսօր կը պահպանուին: Օրինակ՝ կէս գիշերին ամբողջ ընտանիքը կը հաւաքուի մումի լոյսով լուսաւորուած սեղանի շուրջ և աղօթքով կը դիմաւորէ նոր Տարին:

Նոր տարուայ առաջին օրը եկեղեցի կ'երթանք բարօրութիւն խնդրելու:

Հին ժամանակ, պատանիները տանիք բարձրանալով, իրենց գուպաները պարանով կ'իջեցնէին կրակարանի ծխնելոյզէն, որպէսզի տանտէրերը մէջը լեցնէին իրենց տան բարիքները: Մեր նախնիները նոյնպէս ունեցած են ձմեռնային հրաշագործ, գոր կ'անուանէին Մեծ պապուկ կամ Կաղանդ պապա: Ան կապուած էր կաթողիկոս Սահակ Պարթևի անուան հետ:

Հայերը նոր տարուայ ծառը կը զարդարէին ընկուզեղէնով, ցորենի հասկերով, լուբիայով, զանազան միրգերով և յատկապէս խնձորներով, որոնք պտղաբերութիւն կը խորհրդանշէին:

Հին ժամանակ, Կաղանդի ծառը կը տանէին եկեղեցի. և քահանայի օրհնութիւնը ստանալէ ետք, տուն կը բերէին:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՌԱՋԻՆ ԼՐԱԳԻՐՍ

Տարիներ առաջ, երբ հազիւ ութը կամ ինը տարեկան տղայ էի, երբ մեր Տիգրանակերտի փողոցներուն մէջ իմ ընկերներու հետ թոչուն կ'որսայի կամ իշամեղուններուն բոյնը կ'արշտկէի, ինչպէ՛ս եղաւ, ինչպէ՛ս պատահեցաւ՝ չեմ գիտեր, հայերէն տպագրուած թուղթի կտոր մը գետնէն գտայ:

Տէր Արսէնէն հայերէն մասնատոր դաս կ'առնէի, այսինքն՝ «այբ»ը, «բեն»ը, «գիմ»ը և նոյնիսկ «չա»ն ալ կը ճանչնայի: Աւելին՝ գիտէի, թէ երբ «չա» գրես՝ «չամիչ» ալ կրնաս գրել, իսկ երբ «չա»ով «ջուր» գրես՝ ըսել է, թէ մեղք կը գործես...:

Այո՛, այդ տարիներուն Տիգրանակերտի ժամուն մէջ Աւետարաններ ալ տեսած էի: Գիտէի, թէ Աստուծոյ խօսքը հայերէն լեզուով իջած էր երկինքէն, եկած և ուղղակի մտած էր մեր Տէր Արսէնին Աւետարանին մէջը և եղած էր Սուրբ Աստուած, Սուրբ Պատարագ, Սուրբ «Հայր մեր որ յերկինս ես...»:

Աւետարանը ճանչցած էի, որովհետև այդ տարիներուն ամէն Կիրակի հայրս ձեռքէս կը բռնէր ու զիս կը տանէր մեր Սուրբ Կիրակոսի ժամը, և ես մօրս կարած ճերմակ շապիկը հագուելով եկեղեցոյ մէջ դպրութիւն կ'ընէի: Անոր համար՝ փողոցին մէջ, գետինը ինկած, հայերէն տպագրուած թուղթի մաշած կտորը երբ տեսայ՝ հասկցայ, թէ ասիկա մեր գիտցած Աւետարանի սուրբ էջերէն մէկը չէր և չէր կրնար ըլլալ, որովհետև այդ թուղթի կտորը ո՛չ բուրվատ տեսած էր և ոչ ալ խոնկ կը հոտէր...:

- Ասիկա հայերէն լրագիր է,- որոշեցի:

Երբ խորհեցայ, թէ մեր Տէր Արսէնին խոշոր Աւետարանին, սև Աւետարանին, կարմիր կողքով Աւետարանին գիրերն ալ հայերէն էին, ուրեմն՝ կը նշանակէր, թէ հայերէն գրուած ամէն թուղթի կտոր սուրբ է և սուրբ էր...:

Էհ, Աստուծոյ սիրոյն, կամ ինչպէս պիտի ըսէինք մենք՝ Աստուածոյ սիրես, հիմա դուն իմ տեղս ըլլաս՝ ինչ կ'ընես:

Մենք մեր սուրբ բաները, մենք մեր մասունքը փողոցը՝ գետինը, ցեխերուն մէջ կը ձգէնք...

-Չէ, չեղնի, չ'ըլլար...:

Առի թուղթի կտորը, ըրի այնպէս՝ ինչպէս ամէն Կիրակի կ'ընէի Տէր Արսէնին Աւետարաններուն: Համբուրեցի, անգամ մը ևս համբուրեցի: Երբ երրորդ անգամ համբուրելս վերջացաւ՝ տարի ճակտիս ու կրկին համբուրեցի...: Յետոյ թուղթի այդ կտորը աղոտոր մը ոլորեցի, պզտիկցուցի, գնդակի մը վերածեցի և մեր տան դրացի Հերսոտ Վանէսենց մաշած, ծակծկած պատին խոռոչներէն մէկուն մէջ երկիւղածութեամբ և մեծ հաւատքով տեղաւորեցի, առջևն ալ փոքր քար մը դրի, որպէսզի սատանայ աչքերէն հեռու մնայ...:

Երեսս խաչակնքեցի: «Հայր մեր»ս ըսի:

Գոհ էի, ուրախ էի և գիտէի, թէ Աստուած Պապան զիս վերէն կը դիտէր ու ինծի «Ապրիս» կ'ըսէր...: Այդ թուղթի կտորը ինծի համար սովորական, պարզ թուղթ մը չէր, այլ սուրբ էր այն բրդօս մը հացին պէս, որուն երբ հանդիպինք փողոցը, գետինը ինկած, կ'առնենք կը համբուրենք և պատի մը խորշը կը դնենք մեր գլխէն վեր...:

Հիմա, երբ տարիներ ետք այս դէպքը կը յիշեմ՝ անշուշտ բացարձակապէս չեմ գիտեր, թէ այդ թուղթի կտորը ինչպէ՛ս և ուրկէ՛ եկեր և ինկեր էր Տիգրանակերտի փողոցներուն մէջ:

Մեր մանկութեան օրերուն, երբ կը խաղայինք փողոցներուն մէջ, ամէն տեսակ բան կրնայինք գտնել հոն: Այո՛, բայց հայերէն տպագրուած թուղթի կտոր մը մեր փողոցներուն մէջ գտնել կը նշանակէր բաց աչքով երագ տեսնել: Չէ, ասիկա մեծ հրաշք էր...:

Այո՛, ես այդ հրաշքով, այդ երանելի մանկական օրերուն, առաջին անգամ ծանօթացայ մեր լրագիրներէն մէկուն հետ:

Այդ տարիներուն ինծի համար հայերէն գրուած, տպագրուած թուղթի կտորները սուրբ էին, որովհետև Աւետարաններն ալ այբ-բեն-գիմով հրաշք կը գործէին...: Եւ այբ-բեն-գիմ ըսել՝ սուրբ ըսել էր:

Այո՛, ժամանակ անցաւ, անցաւ նաև մանկութիւնս, անցաւ ու գնաց նաև Հերսոտ Վանէսենց մաշած, ծակծկած ողորմելի պատը, տարաւ իր հետը իմ փոքր թուղթի սուրբ յիշատակը և պատմութեան վերածեց:

Հիմա, սա պահուս, երբ այս տողերը կը գրեմ, կարծես կը զգամ, թէ Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցը կ'արթնայ իր յալիստենական քունէն, կ'ելլէ կու գայ, կը համբուրէ ճակատս ու կ'ըսէ.

- Ա՛ն այս սուրբ համբոյրը, բաշխէ՛ մեր բոլոր այբ-բեն-գիմը սիրողներուն և անոր սիրահարներուն: Տա՛ր բաժին մըն ալ մանաւանդ այդ խմբագիրին և այդ գրաշարներուն, որոնց միջոցաւ առաջին անգամ ծանօթացար հայ թերթի մը հետ, երբ դուն լակոտ մըն էիր և կը խաղայիր մանկական խաղերդ Տիգրանակերտի փողոցներու ցեխերուն մէջ:

ԵՐՈՒԱՆԴՈՒՆԻՆԵՐՈՒ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պատմահայր Մովսես Խորենացիի «Հայոց Պատմութեան» մէջ տեղեկութիւններ պահուած են հայոց առաջին թագաւոր ՊԱՐՈՅՐԻ մասին, որ ըստ աւանդութեան Հայկ Նահապետի սերունդէն էր: Անոր ժամանակ Մարաստանն ու Բաբելոնը դաշինք կազմած կ'արշաւէն Ասորեստանի դէմ եւ դաշինքին կը միանայ Նաեւ Պարոյրը:

Ք.Ա. 612 թ. Ասորեստանի մայրաքաղաք Նինուէն գրաւելէ յետոյ Պարոյրը գահ կը ստանայ Մարաստանի թագաւորէն եւ կը դառնայ առաջին հայ թագաւորը: Որոշ ժամանակ անց Տուշպա-Վան մայրաքաղաքին մէջ կ'ամրանայ Նոր հայկական արքայատոհմ, որ կը հիմնադրէ Պարոյրի ազգականներէն Երուանդ Սակաւակեացը:

Պարոյրի մահէն յետոյ Երուանդը կը միաւորէ Հայկական լեռնաշխարհի տարածքները եւ կը ստեղծէ առաջին համահայկական պետութիւնը: Հայկական թագաւորութիւնը այդ ժամանակ ունեցած է 40 հազար հետեւակ եւ ութ հազար հեծեալ զօրք:

Երուանդի որդիներն էին՝ Շաւարշը եւ Տիգրանը: Անոնցմէ Տիգրանին մեծ դեր վիճակուած էր խաղալու հայոց պատմութեան մէջ:

Պարսկական արքունիքը գնահատելով Հայաստանի ռազմական հզօրութիւնը ճանչցաւ Երուանդունիներու իշխանութիւնը:

Երուանդունիները պետութեան կեդրոնը կը տեղափոխեն Արարատեան դաշտ: Անոնք երկրի մայրաքաղաք կը հռչակեն Արմաւիրը եւ Արաքս ու Ախուրեան գետերու խառնարանի մօտ կը կառուցեն Երուանդաշատ քաղաքը: Ախուրեանի ափին կը կառուցուի մեծ քաղաք-սրբավայր՝ Բագարանը:

Երուանդականները շուտով իրենց իշխանութիւնը կը տարածեն Կոմմագենէ երկրին վրայ, որ Հայաստանի Ծոփք երկրամասէն բաժնուած էր Եփրատ գետով: Այդ երկրամասերը կը միաւորուին եւ կը կազմեն միացեալ թագաւորութիւն, սակայն կարճ շրջան մը ետք անոնք կրկին կ'առանձնանան:

Ք.Ա. 3-րդ դարուն վերջաւորութեան գոյութիւն ունէին հայկական չորս թագաւորութիւններ՝ Մեծ Հայք, Փոքր Հայք, Ծովք, Կոմմագենէ:

ՀԱՅՈՑ ՉԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԸ

- ԱՆԱՀԻՏ.- Մայրութեան և պտղաբերութեան չաստուածուի:
- ԱՍՏՂԻԿ.- Սիրոյ և գեղեցկութեան չաստուածուի: Կոչուած է նաև «Ոսկեծղի», «Վարդամատն»:
- ԱՐԱՄԱԶԴ.- Հայոց հեթանոսական դիցարանի գերագոյն չաստուածը, ան չաստուածներու հայրն էր:
- ԾՈՎԻՆԱՐ.- Զուրի, ծովու, անձրևի չաստուած: Կրած է նաև Նար անունը:
- ՄԻՀՐ.- Կենսատու լոյսի, մաքրութեան և բարութեան չաստուած:
- ՆԱՆԷ.- Արամազդի երկրորդ դուստրը, Անահիտի և Միհրի քոյրը, իմացութեան, ողջախոհութեան չաստուած:
- ՎԱՀԱԳՆ.- Անպրոպի, ամպի չաստուած: Կոչուած է նաև Վիշապաքաղ:
- ՎԱՆԱՏՈՒՐ.- Հիւրընկալ, հայկական դիցարանի հիւրասիրութեան չաստուած:
- ՏԻՐ.- Գիրի, գրականութեան, գիտութեան չաստուած:

ՀԱՅ ԵՐԳՆ ՈՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երգը կ'ազնուացնէ հոգին եւ տարբեր ժողովուրդներու միջեւ միացման եզր կը ստեղծէ: Դարերու մաքառումներէն յաղթական դուրս եկած մեր մշակոյթին ամենէն մեծ գործօններէն է հայ երգը: Սայաթ Նովայի սիրողական քամանչայէն կամ Կոմիտասեան հոգիին լարերէն բխած հայ երգը այսօր, աւելի քան երբեք, մեր պաշտպանութեան առարկան պէտք է դառնայ: Արդարեւ հայ ժողովուրդը, որ օժտուած է հոգեկան բազմապիսի արժանիքներով կերտած է իր երգը եւ անով արտայայտած է իր հոգիին բոլոր յոյզերն ու ապրումները:

Հայ երիտասարդն ու երիտասարդուհին երգով արտայայտած են իրենց վառ սէրը, հայ մայրը անով արտայայտած է իր մայրական զգացումները, հայ մարտիկը անով շեփորած է իր յաղթանակը, հայ պատանին՝ անով սևած ու ծիլ առած է, հայ պանդուխտը՝ երազած է իր հայրենիքը:

Քանակով փոքր ու որակով մեծ մեր ժողովուրդը այսօր իրաւունք ունի հպարտանալու իր մշակոյթի գանձարանով, որուն մէկ պատուաբեր մասն է հայկական երաժշտութիւնը:

Ուրեմն տեր դառնանք հայ երգին ու երաժշտութեան:

Ո՛վ կ'ուզէ ըլլալ բազմազէտ

1.- Նաուասարդ կը նշանակէ՝

- Ս. Զատիկ
- Նոր Տարի
- Անկախութեան տօն

5.- Վանատուրը՝ հիւրընկալ, հայկական դիցարանի հիւրասիրութեան չաստուածն է

- Ճիշտ
- Միսալ

2.- Ըստ ասանդոյթին, Ք.Ա. 2492 թուականի Նաուասարդ 1-ին՝

- Հայկ նահապետը յաղթեց Բէլին
- Բէլը յաղթեց Հայկին
- Արամը պատերազ մղեց Պարսիկներուն դէմ

6.- Պարոյր գահ կը ստանայ Մարաստանի թագաւորէն եւ կը դառնայ առաջին հայ թագաւորը՝

- Ք.Ա. 612 թ.
- Ք.Ե. 612 թ.
- Ք.Ա. 858 թ.

3.- Արամազդը՝

- Չաստուածներու հայրն է
- Ողջախոտիութեան չաստուածն է
- Ամպրոպի, ամպի չաստուածն է

7.- ՊԱՐՈՅՐ Հայկ Նահապետի սերունդէն էր:

- Ճիշտ
- Միսալ

4.- Իսկ Անահիտը՝

- Զուրի, ծովու, անձրևի չաստուածն է
- Մայրութեան և պտղաբերութեան չաստուածն է
- Պատերազմի չաստուածն է

8.- Յիշէ՛ Հայկական թերթի 4 անուն:

Մանկապատանեկան հորիզոնը կը հովանաւորեն ՀՐԱ-ի Գանատայի Շրջանային վարչութիւնը եւ Գանատայի շրջանի իր 10 մասնաճիւղերը

Հեռաձայն (514) 332-3757
Հեռապատճէն (514) 332-4870
Email: sylvia@horizonweekly.ca

Թիւր պատրաստեց՝
Թալիա Ճապրայեան